Liljana Pešikan-Ljuštanović
Univerzitet u Novom Sadu
Filozofski fakultet
e-mail: joljilja@gmail.com
ORCID: 0009-0006-7815-8301
https://doi.org/10.61827/skjq-escw

Nr: 5 (2023)
ISSN (on line) 2658-154X

INTERNATIONAL JOURNAL OF SLAVIC STUDIES
TRANSGRESSIVE, PRAGMATIC AND SPECULATIVE HORIZONS OF POPULAR LITERATURE AND CULTURE

Fantastični romani za decu Uroša Petrovića

Fantasy Novels for Children by Uroš Petrović

Abstract.
The paper deals with fantasy novels for children by the contemporary Serbian writer Uroš Petrović: *Aven i jazopas u zemlji Vauka* (Aven and jazopas in the land of Vauks, 2003 and 2005), *Peti leptir* (The Fifth Butterfly, 2007), *Deca Bestragije* (Children of Bestragija 2013), and *Karavan čudesa* (Caravan of Wonders, 2016). The subject of research is the basic elements of composition – characters, time, space, structure; deep meanings of the novel, which make these novels to a considerable extent crossover, since in the fiction intended for children they introduce questions that are equally relevant for adults: the relationship to nature, the ecological balance and its disturbance, issues of identity and self-knowledge, problems of growing up, relationships within the family, gender perspective and attitude towards others. The work also points to Petrović's attitude towards the conventions of entertainment genres – horror, sci-fi stories, ghost stories – and the elements of humor and satire, through which the fantastic occasionally turns into an allegorical projection of our reality. Witty variation of genre conventions, their intersection with elements of everyday life and dynamic, jumpy storytelling, which often establishes a quotation dialogue with works of entertaining literature, comics and film, contribute to the appeal and aesthetic realization of Petrović's fantasy novels for children.
Key words: fantasy, horror, science fiction, ghost stories, humor, children's novel, crossover.

Književno delo Uroša Petrovića namenjeno deci[1], pripada razuđenom žanrovskom prostoru koji pokriva određenje fantastike kao složenog žanrovskog sistema. Petrović se

[1] Posmatrana u celini, proza Uroša Petrovića, i ona za decu i ona za odrasle, mogla bi se posmatrati kao *crossover* (v. Beckett, Sandra L. *Crossover Fiction. Global and Historical Perspectives*. New York and London: Routledge. Taylor and Francis Group, 2009; Falconer, Rachel. *The Crossover Novel. Contemporary Children's Fiction and Its Adult Readership*. New York and London: Routledge. Taylor and Francis Group, 2009), odnosno *prekogranična* [Tako je ovaj termin uspešno „posrbila" Mirjana Karanović u svojoj doktorskoj tezi *Delo Vladimira Stojšina između književnosti za odrasle i književnosti za decu* (Univerzitet u Novom Sadu, 2023) <https://cris.uns.ac.rs/DownloadFileServlet/javniUvid169589699144624.pdf;jsessionid=F249CAB30105090D-892CFE75181D8280?controlNumber=(BISIS)133471&fileName=169589699144624.pdf&id=22047>7.1.2024], pošto njegovi romani i pripovetke nominalno namenjeni deci imaju svoje odrasle čitaoce, a pripovetke „za odrasle" tematski, po junacima i postupku, mogle bi pripadati i književnosti za decu. Isto važi za njegove grafičke novele, knjige zagonetaka i šaljivu poeziju.

poigrava konvencijama zabavnih žanrova: epske fantastike, SF-priče, horora, krimića, ali povremeno i iskoračuje iz njih, u domen humora. U oblikovanju likova i sižea svojih romana za decu Petrović vodi složen citatni dijalog i s domenom masovne kulture i mas-medija: filma, stripa, muzike, zahvata pritom i u domen folklorne fantastike i usmenog demonološkog predanja, što njegovim romanima pridaje dinamičnost i osobenost. Petrovićevi fantastični romani za decu, kao i njegovo pisanje u celini imali su izuzetnog uspeha kod čitalačke publike i on je „prvi pravi srpski hit pisac" za decu 21. veka.[2]

Prvi roman Uroša Petrovića *Aven i jazopas u Zemlji Vauka*[3] predstavljao je izrazito inovativno delo. Ovaj roman jasno se izdvajao u okviru srpske književne produkcije za decu i po tome što pripada žanru epske fantastike. Hronotop romana: prakontinent Gondvana i daleka geološka istorija Zemlje, odvojen je od piščeve i čitaočeve stvarnosti kao drugi i drugačiji svet. Jedinstveni prakontinent može asocirati na prvobitno jedinstvo i celovitost sveta, na utopijski ekološki sklad prirode i bića koja je naseljavaju. Ipak, radnja romana počinje tek narušavanjem te ravnoteže i borbom za njeno obnavljanje. Toplokrvne sisare i ukupnu prirodu prakontinenta ugrožava tehnološki i naučno razvijena, ali amoralna kultura Vauka, četvoronogih krvopija, sličnih džinovskim buvama, koji pokušavaju da ceo svet pretvore u staju toplokrvnih robova. Vauci uništavaju prirodu, i životinjski i biljni svet, gradeći svojevrsnim genetskim inžinjeringom nakazna, himerična bića, opasna čak i za vlastitu vrstu, kao što su otrovne i biljke koje oni uzgajaju.[4] Po ishrani krvlju, sablasnoj paukolikoj pojavi, brzini, snazi i opasnosti koju predstavljaju za sve živo, oni asociraju na

---

[2] Ankica Vučković, *Srpski roman za decu na početku 21. veka u svetlu književnih nagrada (2001–2010)* (doktorska teza, Univerzitet u Novom Sadu, 2016) <https://nardus.mpn.gov.rs/handle/123456789/8166> 6. 1. 2024.

O Petrovićevoj izuzetnoj popularnosti svedoče ponovljena izdanja njegovih romana: *Aven i jazopas u Zemlji Vauka*, 2022. godine 12. izdanje; *Peti leptir*, 2021. godine 18. izdanje; *Deca Bestragije*, 2023. godine 13. izdanje; *Karavan čudesa*, 2023. godine 6. izdanje, kao i brojne nagrade: *Aven i jazopas u Zemlji Vauka* hrvatski Odbor za književnost za djecu proglasio je (u okviru regionalne manifestacije Mali princ, 2004) najboljim romanom za decu na srpsko-hrvatskom jezičkom području; tri puta je dobio nagradu „Neven" za najbolju knjigu iz oblasti popularne nauke; četiri puta „Dositejevo pero", za najbolju knjigu po izboru dece starijeg uzrasta; dva puta nagradu Zmajevih dečjih igara „Rade Obrenović" za najbolji roman za decu i mlade (za *Petog leptira* i *Decu Bestragije*); kao i nagrade „Gordana Brajović", kompanije Novosti, za najbolju knjigu za decu i mlade (za knjigu zagonetki *Misterije Ginkove ulice*); „Plavi čuperak", Zmajevih dečjih igara, za najbolju knjigu za decu i mlade (za *Karavan čudesa*); „Srebrno Gašino pero" Međunarodnog festivala humora (za grafičku novelu *Priča o Jangu*); za najbolju knjigu za decu Međunarodnog sajma knjiga u Novom Sadu (za *Bajke. Prvih sedam*). Za poeziju je dobio nagrade: „Princ dječijeg carstva" Međunarodnog festivala dječije poezije u Banjaluci i „Povelja Putić" Nevenovog festivala poezije. Za rad u celini dobio je: Zlatnu značku Kulturno-prosvetne zajednice Srbije za doprinos kulturi; i sledeće nagrade: Zmajevih dečjih igara za doprinos savremenom izrazu u literaturi za decu; „Džedajski vitez", kao „mag savremene literature za decu", na DžedajKonu u Nišu (konvencija pop kulture); dobio je Plaketu za izuzetan doprinos iz oblasti kulture i obrazovanja; bio je ličnost godine 2015. po izboru „Danice za mlade" Vukove zadužbine u Beogradu; i „Vitez Srbije" na Vidovdanskim kulturnim svečanostima u Čajetini.

[3] Petrović, Uroš. *Aven i jazopas u Zemlji Vauka*. Crteži i ilustracije Uroš Petrović. Beograd: U. Petrović, 2003; Petrović, Uroš. *Aven i jazopas u Zemlji Vauka*. Crteži i ilustracije Uroš Petrović. Beograd: Laguna, 2005.

[4] Semenom ambrozije vauci u romanu truju More trave, stanište kopnenih kitova. *Ambrosia artemisiifolia* je invazivni korov, alegen, prenet iz Amerike krajem 19. veka, za koji se u Srbiji vezuje urbano predanje da svju invazivnost duguje genetskom inženjeringu.

predstavu o vampiru,[5] iako nisu demonska bića već inteligentni paraziti. Jedno od dominatnih značenja romana jeste ukazivanje na univerzalnu (i aktuelnu) opasnost koja prirodi u celini preti od zloupotrebe nauke, ekonomske eksploatacije i narušavanja ekološke ravnoteže.

Oblikovanje virtuelnih ekosistema, zamišljanje čitavog novog biljnog i životinjskog sveta, čiji deo su i autorove ilustracije, bliske grafikama iz starih udžbenika botanike i zoologije, čini najupečatljiviju osobenost ovog Petrovićevog romana.[6] Poput prirodnjačke enciklopedije, Aven... sadrži niz maštovitih i zabavnih rečničkih odrednica, koje pseudonaučnim stilom opisuju živi svet različitih prostora u kojima se kreću Aven i Gord. Autor je ove odrednice dopunio stvarnom florom i faunom, što nije uvek lako razlučiti. Jazopas, jelen lelujavog roga, sablast baobaba ili beštija, stoje uporedo sa crtežima mangrovog drveta, pejotl-kaktusa, narvala, gavijala ili pustinjske lisice. Ponekad tvorevine autorove mašte deluju stvarnije od postojećih životnih formi.

Siže romana tipičan je za epsku fantastiku. Junak, predodređen za to, objedinjuje i spasava svet, izrastajući pri tom do budućeg druida, vođe ljudi. Dečja radoznalost i čežnja za doživljajima, izvode Avena iz bezbednosti rodne Doline bez horizonata i vode ga u veliku avanturu. Upravo po prirodi glavnog junaka Petrovićev roman je roman za decu, iako se po mnogim drugim svojstvima približava delima za odrasle. Tipičan za roman za decu, ali i za avanturistički roman uopšte, jeste inicijacijski aspekt priče.[7] Avenovo detinjstvo i njegovo rodno selo grade idiličnu sliku rajske nevinosti, izolovane egzistencije u netaknutom svetu pre spoznaje dobra i zla.[8] Separacija počinje kada Aven poseže za svetom s one strane granice, simbolički, sakupljajući lišće Barabe i pripitomljavajući jazopsa, i stvarno, upuštajući se u neizvesno bekstvo iz doline kada pronađe list Barabe na kome je ispisana slikovna poruka, čime otpočinje neizvesno putovanje Barabinog Deteta, dečaka mesije. Od početnih iskušenja, zaranjanja u ponornicu i prolaska kroz čudesni svet podzemlja, do konačnog iskušenja u tunelima vetrova, Aven ostvaruje tipično inicijacijsko kretanje. Prolazak kroz tamu podzemlja (što neposredno asocira na puzanje inicijanta kroz utrobu gutača) ponavlja se u romanu tri puta, svako od putovanja je sve teže, ali su i saznanja i iskustva koja se na njima stiču sve dragocenija. Na svakom od ovih putovanja Aven proživljava bolna iskustva, biva ranjavan i suočava se

---

[5] „...Vampir i u mitu i u književnosti znači nesreću, zlo i smrt, uprkos tome što je u mitu demon, a u savremenoj književnosti čovek“ (Radin, Ana. Radin, Ana. *Motiv vampira u mitu i književnosti*. Beograd: Prosveta, 1996, 216). O folklornim predstavama o vampiru, v.: Đorđević, Tihomir R. „Vampir i druga bića u narodnom verovanju i predanju“. *Srpski etnografski zbornik*. Knj. LXVI. Beograd, 1953; Zečević, Slobodan. „Vampir“. *Mitska bića srpskih predanja.* Beograd: „Vuk Karadžić“ – Etnografski muzej, 126–135; „Vampir“. *Slovenska mitologija. Enciklopedijski rečnik*. Redaktori S. M. Tolstoj, Lj. Radenković. Beograd: Zepter Book World, 2001, 61–62 (U daljem navođenju SM).

[6] Ovi crteži predstavljaju dragocen kvalitet romana, i kao dopuna i svojevrsno otelovljenje opisanog sveta, a pojedini od njih, osobito baobab, pustinjska lisica, ili Avenova silueta u prvom izdanju romana – mogu se posmatrati i kao svojevrsni diskretni omaž Antoanu Sent Egziperiju i njegovom *Malom princu*.

[7] V. Gennep, Arnold van. *Obredi prelaza. sistematsko izučavanje rituala*. Sa francuskog prevela Jelena Loma. Srpsko izdanje priredio Aleksandar Loma. Beograd: Srpska književna zadruga, 2005.

[8] Vilusi ne poznaju svoje roditelje i decu podiže cela zajednica. Samo ime Vilusi asocira na vile, ili, tačnije, na Tolkinove Vilovnjake, osobito kada je reč o glavnom delu plemena, koji, poput lotlorijenskih Vilovnjaka, živi u šumi i gradi staništa oko drveća.

sa sve težim iskušenjima, ali, istovremeno, biva i obdaren novim saznanjima o vlastitoj sudbini i sudbini sveta kojem pripada.[9]

Ove asocijacije na obred prelaza unose u pripovedanje elemenat sudbinskog puta koji se ne može prekinuti i s kojeg nema povratka. Istovremeno, ukrštajući predodređenost junaka za velika dela, tipičnu za žanr epske fantastike, s realno oblikovanim likom običnog dečaka[10], Petrović odstupa od žanrovskih klišea. Aven sazreva, ali zadržava do kraja romana i deo svoje dečje prirode. Obnavljajući veze među ljudskim zajednicama narušene vaučkom najezdom, on obnavlja nadu u opstanak sveta prirodnog sklada i harmonije. Tako u Petrovićevom romanu narasta svojevrsna filozofija prirode, opominjuća spoznaja da nijedna vrsta ne može opstati bez poštovanja prirodnih zakonitosti. Iz toga proizlazi unekoliko paradoksalna priroda ovog dela: sve u njemu, od prostora i vremena, preko bića koja ga naseljavaju, do zbivanja koja opisuje, proizvod je autorove imaginacije, naglašeno je fiktivno i suštinski odvojeno od sveta kojem pripadamo, a istovremeno, virtuelni svet prvog Petrovićevog romana oblikovan je uz dosledno poštovanje prirodnih zakona, on je paradoksalno „realističan".

I roman *Peti leptir*[11] objedinjuje dva toka Petrovićevog pisanja: onaj namenjen prevashodno mlađim čitaocima i onaj namenjen odraslima. Ovo objedinjavanje ostvareno je kao preplitanje horora, priče o duhovima i krimi-priče, kao primarno „odraslih" žanrova, s osobenim dečjim folklorom, čiji je važan deo oneobičavanje vlastite stvarnosti i fascinacija onostranim, koja se ispoljava kao mešavina straha i radoznalosti, potrebe za avanturom i želje za zaštitom. Hronotop romana je naglašeno realističan – sve se dešava u Beogradu, u neimenovanom selu (u krugu prigradskog saobraćaja) i na Tari, u prepoznatljivoj srpskoj poratnoj tranzicijskoj sadašnjosti.[12] Dečak iz doma za decu bez roditelja, Aleksa, zvani Kuš, čezne za porodicom i identitetom kakav ona daje. Aleksa poseduje samo ime, koje mu je dala uprava doma, i u početku nema prijatelja među decom, kao ni zaštitnika ili pomagača među odraslima. On beži iz doma, vođen igrom nagoveštaja, koji, tipično za fantastično pripovedanje, dobijaju smisao sudbinske predodređenosti: prigradski autobus kojim odlazi iz grada i napuštena radionica, na kraju bezimenog mesta, u koju se Aleksa smešta, nose isti broj... Nagoveštaji brzo prerastaju u fantastičnu izvesnost: ritual tešenja (dečak se češlja malim plastičnim češljem, rukom namerno prignječenom da utrne, kako bi bar načas sam sebe obmanuo da ga češlja majka), otvara komunikaciju sa svetom duhova. Isečena slova lepe se na plastični češalj i dečak počinje razgovor s klinički mrtvim starcem, vlasnikom radionice deda-Dušanom. Dečak budi starca iz kome,

---

[9] Ovo, u izvesnoj meri podseća na mehanizam kompjuterskih igara u kojima noseći lik prelazi s nivoa na nivo, prikupljajući i gubeći „živote".

[10] Ivana Mijić Nemet smatra da se u Petrovićevim romanima reflektuju dominantni stereotipi o muškosti („Dečaci kao divlja stvorenja: prikazi muških protagonista u romanima za decu Uroša Petrovića". *Književnost za decu u nauci i nastavi*. Ur. Violeta Jovanović, Branko Ilić. Jagodina: Fakultet pedagoških nauka Univerziteta u Kragujevcu, 2018, 271–284).

[11] Petrović, Uroš. *Peti leptir.* Ilustracije Žarko Drinčić. Beograd: Laguna, 2007.

[12] Pominjanje traktora na kome je Aleksa sasvim sam, kao odojče, stigao u dom, neposredno asocira na izbegličke kolone posle Oluje, vojne operacije kojom je, u građanskom ratu devedesetih, Hrvatska povratila kontrolu na celoj svojoj površini.

a starac, predstavljajući se kao deda, usvaja dečaka. Ipak, ovo je tek uvod u pravu avanturu. Deda Dušan postavlja svom usvojenom unuku neobičan zahtev da, ako on umre, odmah pozove advokata Jovicu Vuka. U priču se potom upliće i duh šumara Alekse V. Jakšića, nekadašnjeg saradnika Josifa Pančića[13], baba Sara, kojoj čežnja za neostvarenom udajom ne dozvoljava da iz limba Međustanice ode u smrt, tajanstveni Zlodolci, kaluđeri, Ivan Grozni i psi skitnice, tarski vuk i divlje svinje... Čitav jedan živopisan, maštovit i jezovit svet s kojim Aleksa mora da se izbori uz pomoć duha-imenjaka i novostečenih prijatelja. Likove dečaka iz Doma, Aleksinih budućih drugova, Petrović oblikuje s toplinom i naklonošću, ali i bez traga sentimentalnosti. Vlada Grak, domski „ludak", usamljeni pobunjenik protiv sistema, koji živi u svetu tranzicije strašnijem od sveta duhova, unosi u svet romana leptire od celofana. Njima on obeležava nenaseljene stanove, u kojima se krije i o čijem postojanju obaveštava trgovce nekretninama. Iako „tek svaki peti upali", leptiri simbolizuju krhku, ali neuništivu snagu istrajnosti i hrabrosti. Drugi Aleksin prijatelj i zaštitnik postaje Debeli Gordan, najveća kukavica u Domu, koji prevaziđe svoj kukavičluk i postaje neustrašivi borac.

Zlo koje goni dečake, oličeno u Jovici Vuku, transpoziciji vampira, koji se ne hrani krvlju nego strahom od smrti, ne može savladati duh dobra. Deda Dušan, koji je pristao da namami i Vuku preda dečaka, kako bi produžio svoj život, na kraju ipak pomaže Aleksino bekstvo, iako zna da će to platiti neopozivom smrću. Duh drevnog šumara čuva dečaka i vodi ga kroz planinu koju je kao živ čuvao... To neuništivo dobro, oličavaju i dečje prijateljstvo i ljubav prema prirodi. Za Aleksu se, saznajemo najzad, majka žrtvovala bez premišljanja, a štite ga i pobožni kaluđeri i zagonetni Zlodolci, čija se priroda otkriva tek u trećem Petrovićevom romanu za decu *Deca Bestragije*.[14] Iako se zlo, što je, inače, u prirodi žanra, čini nepobedivim, dobro, ljudska solidarnost i zajedništvo istrajavaju u sukobu s njim i hrabri, istrajni i pametni stižu do svog cilja.

Bitno svojstvo romana *Peti leptir,* jeste osobeni, ponekad crni humor. Upravo humor daje Jovici Vuku, tipičnom horor-junaku, neočekivanu meru ljudskosti. Iako trajno emanira jezu i blizinu smrti i izaziva strah, Jovica Vuk je, istovremenom, višestruko komičan. Prvo po grotesknom imenu sastavljenom od bezazlenog, deminutivnog imena – Jovica i prezimena koje kazuje njegovu pravu, vukodlačku prirodu; potom i po odnosu sa pomagačima, u kojem se prepliću odlike bića povećane moći i svojstva advokata-budžaklije koji po svaku cenu uteruje zaostale dugove. I njegov konačni poraz i odlazak iz Međustanice u smrt – crnohumoran je. Gurnut u Međustanicu, Vuk, mimo svoje volje, donosi baba-Sari žuđenu venčanicu, a ona ga, logično, uzima za mladoženju i odvodi u tamu... Duhovita je, takođe, i Grakova opsednutost klađenjem[15], Aleksino viđenje Rjepinove slike *Ivan Grozni i njegov sin Ivan 16. novembra*

---

[13] Jocip Pančić (1814–1888) bio je lekar i izuzetno značajan botaničar, prvi predsednik Srpske kraljevske akademije, koji je otkrio novu vrstu četinara, pančićevu omoriku (*Picea omorika*) i više biljnih vrsta, na planinama Kopaonik i Tara.

[14] Petrović, Uroš. *Deca Bestragije.* Beograd: Laguna, 2013.

[15] Svaki kontakt sa svetom duhova Vlada koristi za traženje tipova za kladionicu. Ovo neposredno asocira na ranu ovisnost od klađenja, aktuelni problem srpskog društva, koji je naročito narastao u vreme tradicije i nastavlja se iako zakon, nominalno, ne dozvoljava maloletnicima da se klade.

1581... Smeh i strah, humor i horor uzajmno se ističu i paradoksalno naglašavaju. *Peti leptir* može se smatrati prvim srpskim horor-romanom za decu. Bitan segment njegovog značenja predstavlja i traganje za vlastitim identitetom, koje počinje kao traganje za porodicom kao određujućim aspektom samospoznaje, a završava prihvatanjem vlastite životne pozicije i saznaja da čovek sam gradi vlastiti identitet i da ga ne mora, pa verovatno i ne može naslediti. Prekidajući krštenjem i obračunom sa Jovicom Vukom vezu s Međustanicom, Aleksa kreće u život kao u avanturu uzbudljivu upravo zbog njene neizvesnosti.[16]

Petrovićev roman *Deca Bestragije* poseduje sve kvalitete njegovog prethodnog pisanja: živ je, uzbudljiv, duhovit, na momente zastrašujući, oblikovan kao privlačna mešavina avanture, fantastike i horora. Istovremeno, po produbljivanju značenja, oblikovanju likova, komponovanju i građenju priče, te po stilskoj doteranosti – ovo je, verujem, Petrovićev najbolji roman i njegovo najzrelije i najcelovitije pripovedačko delo. *Deca Bestragije* zavodljivo objedinjuju kvalitete uzbudljivog romana za decu i mlade i *prekogranične* fantastične proze.

Zbivanje romana smešteno je u prostor Balkana, u vreme turske vlasti, ali i u neodređene, egzotične prostore Azije, iz kojih kreću Neuri. Žanrovske granice *Dece Bestragije* neodređene su: roman ima odlike tipične epske fantastike, posredno i neposredno u njemu se sukobljavaju znalci i čuvari tajne vaskrsenja i oni koji žele da tu tajnu otmu i iskoriste samo za sebe. Na tome se gradi noseći tok sižea; istovremeno, ovde srećemo izuzetno efektno korišćene elemente horora, koji se prepliću i stapaju sa širokom epskom naracijom; ali i elemente inicijacijske priče, što je i inače jedan od najčešćih osnova romana o odrastanju; kao i elemente folklorne fantastike, pre svega u oblikovanju likova besmrtne dece. Roman se, poput prethodnih, odlikuje živošću pripovedanja, razvijenom, na momente sinkopiranom pripovedačkom frazom i osobenom ekonomijom i dinamičnošću.

Deca Bestragije nastavljaju i razvijaju neke od autorovih temeljnih tematskih preokupacija i produbljuju noseća značenja i ideje njegovog prethodnog pripovedanja, kako onog za decu tako i onog za odrasle. To su, pre svega, ljubav prema prirodi i osobena sveprožimajuća vera u njenu isceliteljsku mudrost i svemoć. Ipak, *Deca Bestragije* idu i dalje. Kao jedno od nosećih značenja ovog romana, oblikuje se prijateljstvo i sklad medju ljudima različite nacije i vere, koji su neposredno istorijski ili životno sukobljeni. Tako se u Petrovićevom romanu potencijalni izvor sukoba među ljudima preobraća u osnov sklada i solidarnosti. „Vera nije naša ili njina, ona ili ova, već vrlina čovekova!“[17], kaže muslimanski mudrac i mistik i zagonetni putnik Ibrahim Baja, krštavajući Srnu na početku romana, u kojem se stapaju različite ljudske sudbine. Neursko pleme, po krvožednosti i samoživosti slično Vaucima, ali, istovremeno, i dirljivo

---

[16] Po vezi sa svetom mrtvih, po likovima progonitelja, mešetara smrću i, osobito, po narastanju samospoznaje i prihvatanju vlastitog identiteta, Petrovićev Aleksa podseća na Nika Ovensa, junaka Gejmenovog romana *Knjiga o groblju*, koji je, inače, objavljen godinu dana posle *Petog leptira* (Gejmen, Nil. *Knjiga o groblju.* Prev. D. Roganović. Ilustr. Kris Ridl. Beograd: Laguna, 2009). V. Pešikan-Ljuštanović, Ljiljana. „Siroče među duhovima – *Peti leptir* Uroša Petrovića i *Knjiga o groblju* Nila Gejmena. *Detinjstvo. Časopis o književnosti za decu*. God. XXXVII. Br. 1–2/2010, 10–16.

[17] Petrović, *Deca Bestragije*, 13.

ljudsko u težnji da se potraje i opstane, stanovnici zatrtog planinskog sela Rafajlo šumokradica i nemušti vodeničar Tasa S Lopatom, mudri i otmeni Ibrahim Baja i njegov lutanju obrečeni lakomisleni brat Daud, kaluđer Klepalo, kradljivac točkova Jaro Bradan i mnogi drugi, svojim vezama, sukobima i neočekivanim savezima grade potku i duboko humani smisao priče o fantastičnoj sudbini i promenama glavnog junaka romana Srne/Bezimenog/Oblaka i njegovim čudnim (i čudesnim) vršnjacima – Jaudu, Cikavcu, Čaratanu.

Složeni, zagonetni i protivrečni lik Srne/Bezimenog/Oblaka, u većem delu romana, jeste i fokalizator pripovedanja: čitalac sagledava zbivanja iz njegove vizure i razume ih koliko i on, deleći tako s njim čaroliju postepenog otkrivanja tajni. U menama ovog lika ostvaruje se kvalitet koji Petrovićeva prethodna proza nije imala. Rodna perspektiva njegovih romana bila je pre *Dece Bestragije* naglašeno maskulina. U svetu *Avena...* i u *Petom leptiru* žene su samo marginalno prisutne, a, iako se i u *Deci Bestragije* radnja u potpunosti gradi delovanjem muških likova, postoji i suštinska razlika. Noseći lik romana u pripovedanje ulazi kao devojčica s dugom pletenicom Srna, da bi se ispostavilo da je reč o osobenoj zaštitnoj travestiji. Ugroženi dečak biva od osmanskog danka u krvi[18] skriven/zaštićen ženskim imenom i dugom kosom. Odsecanje pletenice funkcioniše kao bolno sečenje pupčane vrpce. Petrovićev junak kreće iz rodnog sela menjajući i prostor koji ga okružuje i vlastitu prirodu. Srna/Bezimeni/Oblak polazi na inicijacijsko putovanje efektno markirano imenima koja nosi, odnosno, bezimenošću u najopasnijoj, liminalnoj fazi. Inicijacijsko preobražavanje i spoznaju vlastitog identiteta prate i postepena spoznaja rodnog identiteta i saznavanje tajne belog ježa čiji ujed vaskrsava mrtve. Bez ženskog dela svoje prirode Bezimeni/Oblak oseća se okrnjenim i nepotpunim, i tek onda kada vlastitu animu otelovi imenujući svojim ženskim imenom bezimenu devojčicu iz kolonije leproznih, i on i ona ostvaruju unutrašnju celovitost, a *muško* i *žensko* pridružuju se nizu temeljnih opozicija na kojima počiva svet.

U osnovi privlačne i uzbudljive priče Petrovićevog romana oblikuje se tako, diskretna, ali jasno prisutna svest o ambivalentnosti sveta i čovekovog trajanja u njemu i opomena da se iza onoga što vidimo može kriti drugi, dublji smisao. *Deca Bestragije* bave se i konačnom ljudskom strepnjom od smrti i univerzalno rasprostranjenom čežnjom da se život nastavi i kada je gotov, da se porekne neopozivost smrti, ali i jednako opštim strahom od bića s margine, neupokojenih, vaskrslih. Bez pominjanja Međustanice (prostora između života i smrti iz kojeg se jedinka može vratiti na ovaj, šareni svet, ali i produžiti u nepoznate i nepovratne prostore smrti), iz koje je majčinom žrtvom i manipulacijom Jovice Vuka spasen junak *Petog leptira*, i *Deca Bestragije* kao jednu od osnovnih tema realizuje uzbudljivu, na momente zastrašujuću priču o povratku mrtvih u život i tajni produženog i obnovljivog života.

Čežnja za vaskrsavanjem mrtvih privlači ratničko pleme Neura, koji po svaku cenu žele da traju i opstanu[19], što tera besmrtnu decu da potraže bezbednost u simbolički imenovanom prostoru. Bestragija/ Zli do jasno asocira na prostor koji postoji u pričama i u sećanju, ali koji

---

[18] Kupljenje zdrave i pametne muške dece za janičarske odrede.

[19] Istovremeno, sudbina Neura predstavlja opomenu da se opstanak ne može temeljiti na potpunoj samoživosti.

je bez traga izdvojen iz realnih prostora. Simbolički, ime Zli do/Zlodolci podseća na opasnost koju nosi svako narušavanje granice života i smrti. Dvosmislena je i priroda vaskrsle, odnosno isceljene dece. Njihova imena jasno asociraju na marginalnost njihove egzistencije (Oblak), ali i na demonska bića balkanskog folklora (Cikavac, Čaratan, Jaud).[20] Svi oni imaju neke granične moći, a vaspitavaju ih i podižu vaskrsli jezuita Valtazar i prividno nemi Tasa S lopatom, kao i dvojica smrtnika, pobratimi Rafajlo i Ibrahim Baja. Povratak iz smrti i isceljenje nisu jednostavni i jednoznačni činovi, već nose rizik i odgovornost. Da bi se pripremili za tu odgovornost, dečaci prolaze kroz brojna iskušenja, pa se tako, na više nivoa, gradi implicitna, ali jasna pouka: Nema dobitka uz koji ne ide i neka opasnost i svaka moć nameće i niz odgovornosti i rizičnih ličnih izbora.

I poslednji roman Uroša Petrovića *Karavan čudesa*[21] umnogome se približava granici koja razdvaja fantastični roman za decu i omladinu i fantastiku za odrasle, nudeći osobenu mešavinu SF-a, epske fantastike, horora, ekologije i parabole o odrastanju kao velikoj životnoj avanturi. Njegov junak jedanaestogodišnji Adam naglo i neočekivano biva istragnut iz infatilizujuće topline dečje sobe, roditeljskog doma i ograđenog dvorišta i bačen u prostor divlje prirode, prepušten sam sebi i vlastitoj snalažljivosti. U tom svetu junaka romana čekaju istinske opasnosti i iskušenja, ali i prva prava ljubav – par godina starija Eva. Povinujući se zakonima žanra i odstupajući od njih, *Karavan čudesa* kreće očekivanim, prividno prepoznatljivim tokovima poznatih priča i odstupa od njih.

S prethodnim Petrovićevim romanima za decu i mlade *Karavan čudesa* povezuje snažna ekološka potka, zasnovana na problematizovanju čovekovog mesta u svetu prirode i uticaju koji čovek na prirodu vrši. Imaginirajući sudbinu ljudskih artefakata u svetu koji je odjednom ostao bez ljudi, Petrović u svoj novi roman unosi elemente antiutopije o „danu posle“, ali i utopijsku sliku prirode koja se lišena ljudskog uticaja vraća svojoj iskonskoj čistoti, poput noćnog neba koje, bez veštačkog svetla, ponovo dobija svoju fascinantnu dubinu. Iz poziciji junaka koji se opremljen vlastitim znanjem i maštom mora snaći u takvom svetu, Petrović oblikuje otrežnjujuću poruku za mladog (i zrelog) čitaoca da je opstanak prirode i bez ljudi moguć. Priroda, lišena upliva čovečanstva, prikazana je kao složeni sistem u kome svaka vrsta i svaka jedinka imaju svoje mesto uslovljeno borbom za opstanak i merom vlastite snage, inteligencije i snalažljivosti. U ovom domenu priče Petrovićev roman ima i odlike robinzonijade: njegovi junaci moraju da obezbede opstanak koristeći zaostale tekovine civilizacije. Poput Robinzona, koji sabira alate, predmete, seme zaostale od brodoloma i pripitomljuje divlje životinje, i Adam i Eva biraju predmete i bića koji će ima pomoći da prežive u svetu bez ljudi u kome se ništa ne podrazumeva, ni voda, ni hrana, ni zaklon, ni zaštita. U tom biranju ima i implicitne kritike

[20] Cikavac je krilati demon koji se rađa iz jajeta crne kokoši koje žena (veštica) nosi 40 dana pod pazuhom. Cikavac ima moći koje balkanski folklor pripisuje veštici, može da siše mleko tuđe stoke ili med iz tuđih košnica. Čaratan se rađa u vreme pomračenja meseca ili nastaje od novorođenčeta koje je pre krštenja preskočila neka od „nečistih životinja“, u prenesenom značenju može se upotrebiti kao oznaka za lakomislenu, rasipnu osobu. Jaud je povampirena prevremeno rođena beba, koja noću jaše i muči neoprezne namernike.

[21] Petrović, Uroš. *Karavan čudesa.* Ilustracije Uroš Petrović. Beograd: Laguna, 2016.

potrošačke logike gomilanja stvari, pošto u borbi za opstanak korisno može biti samo ono što junaci mogu sami poneti i iskoristiti, a *znati* postaje mnogo važnije nego *imati.*

Priča o dečaku za kojeg je ceo svet postao pusto ostrvo, stapa se u Petrovićevom pripovedanju s infantilnim snom o svetu u kojem je sve dozvoljeno. Nasuprot životu s roditeljima, efektno ocrtanom kao sistem zabrana i ograničenja u kome je sve ili štetno, ili opasno, ili neprimereno njegovom uzrastu i moćima – Adam se odjednom suočava sa svetom bez zabrana, ali punom realnih ograničenja i opasnosti, koji traži preduzimljivost, hrabrost i sposobnost učenja na vlastitom iskustvu. Deo tog učenja jeste sagledavanje vlastitih destruktivnih impulsa, njihovo iživljavanje i kontrolisanje. Adam tako strah i bes iživljava razbijajući i paleći Grad za nabavku i razonodu i igrom u opusteloj robnoj kući. Ovaj segment svog pripovedanja Petrović višestruko motiviše: kao samodbranu i način da se dođe do stvari potrebnih za opstanak[22], kao posledicu straha i teskobe, kao rodnu karakteristiku, kao pobunu protiv roditeljskog sveta u kome je sve zabranjeno. Nasuprot Adamu, Eva prividno nema (ili bar ne ispoljava) takve destruktivne impulse, što jeste posledica pozitivnog stereotipa o prirodi žene, ali i drugog tipa vaspitanja u kome dete odrasta u nesputanom slobodnom kontaktu s prirodom i socijalnom zajednicom, bez apriornih zabrana koje obeležavaju Adamovo vaspitanje.

Novo, sa stanovišta Petrovićevog ukupnog pisanja jeste pomeranje ka nešto starijem potencijalnom čitaocu, što ne isključuje ni mlađe recipijente, ali jeste izrazito zahtevno, pored ostalog i zbog složenog dijaloga s velikim narativima koji vodi njegov najnoviji roman. Naslov, kurzivni delovi teksta koji opisuju prirodu i kretanje karavana i opis dat sa stanovišta dece – Adama i Eve – aktelizuju mit o cirkusu kao prostoru slobode ostvarene večnim kretanjem, ali i životom na socijalnoj margini, što artiste čini i privlačnima i prokaženima. U Petrovićevom romanu sloboda kretanja dobija fantastičnu dimenziju – Karavan čudesa ne kreće se samo po jednom svetu, već i između paralelnih svetova, a njegov predvodnik Burlak poseduje znanje o tome kada će do novog udvajanja našeg sveta doći.

Na tom saznanju počiva bitan pokretački element radnje. Pasjakinja Ankurati otpočinje stvaranje novog sveta, Edena u kojem će živeti Adam, prezaštićenei dečak iz konvencionalne građanske porodice, i njena štićenica Abha Gauri Arjun, zvana Lilit. Odbačena od svojih i trajno obeležena čudovišnim ožiljkom, Ankurati želi da kroz svoju poćerku proživi novi život u idealnom svetu u kome nema drugih ljudi. Paralelni svetovi jesu relativno čest motiv u SF književnosti, a manipulacija njima i zloupotreba znanja o prelasku iz jednog u drugi, kako bi onaj ko to znanje poseduje stekao apsolutnu vlast, takođe spada u „već čitane“ narative.[23] Ipak, Petrovićev roman ne ostaje unutar domena već viđenog. Povezujući različite paralelne svetove Karavan čudesa donosi u njih magiju i zagonetnost bez kojih bi ljudski život bio lišen snova i

---

[22] Adam razbijajući tanjire poplaši i otera divlje svinje, a lomeći izloge uspeva da uđe u zatvorene prodavnice.

[23] U književnosti za decu oni su, recimo, iskorišćeni u romanima Dajane Vin Džouns *Začarani život* i *Veštičja nedelja*, gde portali omogućavaju prelazak u različite svetove donoseći vešticama i čarobnjacima višak moći ili ih ugrožavajući, a zaplet se gradi kao sukob između Hrestomanta, maga koji kontroliše ove prolaze i onih koji pokušavaju da ih zloupotrebe za sticanje moći.

mašte, a, istovremeno, postaje pribežište za drugačije, odbačene i usamljene za koje nema dovoljno prostora u realnoj svakodnevici. Motivacija Ankuratinih postupaka psihološki je mnogo složenija i istančanija od tipičnog lika negativca manipulatora koji teži apsolutnoj moći. Ona podižući svoju štićenicu Abhu neguje lepotu koje je bila lišena i daruje majčinsku ljubav koju sama nije upoznala. Njena krivica je nesumnjiva: ona manipuliše tuđim životima kao da su ljudi lutke, i to joj se vraća zlom, ali istovremeno, nagovešteno je ona to čini i iz plemenitih pobuda – zbog ljubavi prema Lilit i motivisana dubokim unutrašnjim impulsima – osećanjem izopštenosti i samoćom.

Uvođenjem likova Eve i Lilit, Petrović aktivira drevno biblijsko predanja o Adamu i Evi, ali i hebrejsko predanje o Adamovoj prvoj ženi, kao i široko rasprostranjeno usmeno demonološko predanje o Lilit kao sukubi, pohotnom noćnom demonu koji oduzima muškarcima snagu. Uprkos imenovanju, Petrovićevi likovi po karakterizaciji i delanju višestruko odstupaju od tradicionalnih narativa. Njegov Adam nije patrijarh čovečanstva i bogomdana glava porodice, već jedanaestogodišnji dečak koji se još uvek igra plišanom koalom i tek kreće na mukotrpni put sazrevanja. I u odnosu na Lilit i u odnosu na Evu, Petrovićev Adam manje zna i gore je prilagođen svetu u kome se neočekivano našao. Eva je ne samo par godina starija od Adama već i zrelija, i odgovornija, sposobnija da se izbori sa životnim tegobama i zahtevima. Ona nije muškarcu potčinjena „čovečica“ iz biblijske priče, nastala od Adamovog rebra, već je samostalna i zrela ličnost, koja svesno prihvata Adama za svog (budućeg) partnera. Iako obeležena lepotom pramajke Eve, ona svesno izlazi iz njene uloge, gradeći vlastitu životnu priču. Još veće odstupanje ostvareno je u liku Lilit, koja u Petrovićevom romanu nema odlike fatalne žene demonke, već je oblikovana kao plemenito biće čija velikodušnost i spremnost na žrtvovanje prevazilaze izuzetnu lepotu. U ovom sloju pripovedanja, istovremeno, ukazuje se i na to da se ljubav ne mora okončati hepiendom i da ni lepota, ni požrtvovanost, ni odanost nužno ne garantuju sreću.

„Fini mulj“ nesvesnog i njegovo sleganje i kultivisanje u procesu sazrevanja jedinke, ocrtani su u novom romanu Uroša Petrovića dvostruko. Iako u jednom sloju pisac svesno ostaje na nivou elementarne introspekcije, gde se unutrašnja preživljavanja likova ocrtavaju kao reakcija na konkretna zbivanja i okolnosti (strah, tuga, radost, ljubav, bes), on istovremeno nudi i mogućnost složenije psihološke motivacije. Flešbekovi u kojima se Adam priseća svojih sukoba sa roditeljima, naročito majkom, funkcionišu kao motivacija niza njegovih odluka i postupaka. Suočen sa ispražnjenim svetom, Adam razbija, pali, uništava... Učeći da živi i preživi on tako mora naučiti da kontroliše i potiskuje vlastite destruktivne nagone. *Karavan čudesa* odlikuje se dinamičnom, živom, svedenom naracijom, zanimljivim i uzbudljivim sižeom i složenom, slojevitom mrežom kulturoloških asocijacija. Reč je o delu koje može biti privlačno čitaocima različitog uzrasta, ili otvoreno za višestruko iščitavanje u kojem će roman rasti zajedno sa svojim čitaocima.

Romani za decu Uroša Petrovića pripadaju različitim domenima fantastičnog: od epske fantastike, preko fantastike s elementima horora i priče o duhovima, folklorne fantastike u

kojoj se imaginira svet neumrlih, do SF-a zaokupljenog fenomenom paralelnih stvarnosti. Istovremeno, u njima se oblikuje i efektno ocrtan, prepoznatljiv svet naše svakodnevice s svojim aktuelnim problemima. Petrovićevo pripovedanje je duhovito, dinamično, skokovito, često sinkopirano, a objedinjavaju ga i povezuju dubinska značenja, koja Petrovićeve romane za decu, ali i njegovo stvaralaštvo uopšte, spajaju u osmišljenu celinu. Maštoviti, duhoviti, igrivi, romani Uroša Petrovića šire i pomeraju granice realnosti. Domen fantastičnog postaje u najboljim delima ovog autora prostor slobode, a prelazak iz sfere realnog u sferu irealnog njihovo ključno zbivanje. Složen citatni dijalog koji Petrovićeva proza vodi, manje s konkretnim delima, a više sa žanrovskim konvencijama epske fantastike, SF-a, horora, krimića, ali i filma, stripa, popularnih kompjuterskih igara, te njegovo zahvatanje u folklorno i urbano predanje, vic i anegdotu – širi taj prostor slobode i uspostavlja osobenu komunikaciju sa čitaocem. U toj komunikaciji ima elemenata zagonetanja, ali i komičkog iskoraka iz zadatih konvencija, osobenog humornog destruiranja obavezne zagonetke, koje povremeno prelazi u živu sliku našeg vremena i naravi.

Literatura

Beckett, Sandra L. *Crossover Fiction. Global and Historical Perspectives*. New York and London: Routledge. Taylor and Francis Group, 2009.

Đorđević, Tihomir R. „Vampir i druga bića u narodnom verovanju i predanju“. *Srpski etnografski zbornik*. Knj. LXVI. Beograd, 1953.

Falconer, Rachel. *The Crossover Novel. Contemporary Children's Fiction and Its Adult Readership*. New York and London: Routledge. Taylor and Francis Group, 2009.

Gejmen, Nil. *Knjiga o groblju.* Prev. D. Roganović. Ilustr. Kris Ridl. Beograd: Laguna, 2009.

Gennep, Arnold van. *Obredi prelaza. sistematsko izučavanje rituala*. Sa francuskog prevela Jelena Loma. Srpsko izdanje priredio Aleksandar Loma. Beograd: Srpska književna zadruga, 2005.

Mijić Nemet, Ivana. „Dečaci kao divlja stvorenja: prikazi muških protagonista u romanima za decu Uroša Petrovića“. *Književnost za decu u nauci i nastavi*. Ur. Violeta Jovanović, Branko Ilić. 271–284. Jagodina: Fakultet pedagoških nauka Univerziteta u Kragujevcu, 2018,

Petrović, Uroš. *Aven i jazopas u Zemlji Vauka*. Crteži i ilustracije Uroš Petrović. Beograd: U. Petrović, 2003.

Petrović, Uroš. *Aven i jazopas u Zemlji Vauka*. Crteži i ilustracije Uroš Petrović. Beograd: Laguna, 2005.

Petrović, Uroš. *Peti leptir.* Ilustracije Žarko Drinčić. Beograd: Laguna, 2007.

Petrović, Uroš. *Deca Bestragije.* Beograd: Laguna, 2013.

Petrović, Uroš. *Karavan čudesa.* Ilustracije Uroš Petrović. Beograd: Laguna, 2016.

Pešikan-Ljuštanović, Ljiljana. „Pogovor“. U: Petrović, Uroš. *Aven i jazopas u Zemlji Vauka*. (Crteži i ilustracije Uroš Petrović). 299–302. Beograd: Laguna, 2005.

Pešikan-Ljuštanović, Ljiljana. „Krhki vodič kroz tamu“. U: Petrović, Uroš. *Peti leptir*. (Ilustracije Žarko Drinčić). 115–120. Beograd: Laguna, 2007.

Pešikan-Ljuštanović, Ljiljana. „Fantastični svet u stvaralaštvu Uroša Petrovića – između horora i humora“. U: *Moć književnosti. In memoriam Ana Radin*. (Ur. Mirjana Detelić). 55–69. Beograd: SANU – Balkanološki institut, 2009.

Pešikan-Ljuštanović, Ljiljana. „Siroče među duhovima – *Peti leptir* Uroša Petrovića i *Knjiga o groblju* Nila Gejmena. *Detinjstvo. Časopis o književnosti za decu*. God. XXXVII. Br. 1–2/2010, 10–16.

Pešikan-Ljuštanović, Ljiljana. „Neugasla čarolija pustolovine“. U: Petrović, Uroš. *Deca Bestragije*. 153–162. Beograd: Laguna, 2013.

Pešikan-Ljuštanović, Ljiljana. „Avantura odrastanja“. U: Petrović, Uroš. *Karavan čudesa.* Ilustracije Uroš Petrović. 129–138. Beograd: Laguna, 2016.

Radin, Ana. *Motiv vampira u mitu i književnosti*. Beograd: Prosveta, 1996.

„Vampir“. *Mitska bića srpskih predanja.* Beograd: „Vuk Karadžić“ – Etnografski muzej, 126–135; „Vampir“. *Slovenska mitologija. Enciklopedijski rečnik*. Redaktori S. M. Tolstoj, Lj. Radenković. Beograd: Zepter Book World, 2001, 61–62 [U radu je korišćena skraćenica SM].

Ljiljana Pešikan-Ljuštanović (rođ. 1954), emerita Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu. Bavi se folkloristikom, odnosom usmene i pisane književnosti, mitsko-obrednim praksama balkanskih naroda u srpskoj i jugoslovenskoj dramaturgiji i pozorištu, proučavanjem srpske književnosti za decu, književne fantastike i dramaturgije. Predaje na na Odseku za srpsku književnost i jezik. Radila je kao urednica u edicijama Sterijinog pozorja - Dramaturški spisi, Savremena jugoslovenska drama, Theatrologia Yugoslavica Pozorišne monografije i u uredništvu časopisa za pozorišnu umetnost *Scena*. Urednik je antologija i akademskih zbornika, priredila je više knjiga u ediciji „Deset vekova srpske književnosti“. Autor je niza knjiga među kojima *Змај Деспот Вук – мит, историја, песма* (Нови Сад 2002), *Усмено у писаном* (Београд 2009), *Госпођи Алисиној десној нози* (Нови Сад 2012), *Заточник пете силе: фантастична проза Зорана Живковића* (Нови Сад, Бијело Поље 2016), *Пишем ти причу: рефлекси усмене књижевности и традиционалне културе у писаној књижевности и савременој култури Срба* (Нови Сад 2020) i dr. Ljiljani Pešikan-Ljuštanović je posvećen zbornik radova *Љиљана Пешикан-Љуштановић - страст читања: зборник радова* (Нови Сад 2022) објављен у издању Библиотеке Матице српске